

“TÜRKİYE’DE 1992-1995 YILLARI ARALIĞINDA DERGİLERDE YAYINLANAN BOSNA TEMALİ ŞİİRLER”

Kürşad KARA¹

Özet

Sürelî yayınlar belirli aralıklarla yayımlanan dergi, gazete gibi yayınlardır. Araştırmacılar için vazgeçilmez kaynaklardır ve yaygın bir okuma aracıdır. Edebiyat tarihi olaylarla iç içe olduğunda zamanın hem tanıklığını yapar hem de kaydını tutar. Tutulan bu kaynaklara ulaşıldığında geçmişin panoraması gözlemlenebilir. Bosna savaşı, üç yıldan fazla sürmüş ve bu süre içinde büyük acılar yaşanmıştır. Savaşın etkileri Türkiye’de de hissedilmiş ve derin bir üzüntü duyulmuştur. Türk halkının hissettiği bu derin acıların etkisi şiirlerde de görülmüştür. Yazılan her şiir Türk halkının belleğinde, vicdanında yer etmiş ve edebiyat sayesinde, şiir sayesinde halklar arasında ortak bir dayanışma köprüsü kurulmuştur.

Bu çalışmada, Türkiye’de yayınlanan dergilerin 1992-1995 yılları aralığı eldeki imkânlar doğrultusunda taranmaya çalışılarak Bosna Savaşının şiirlere nasıl ve ne yoğunlukta yansıtıldığı incelenecek, seçilen örnek metinler üzerinden Bosna temalı şiirlerin genel özellikleri aktarılacaktır. Tarihi olayların edebiyatla ilişkisi açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Sürelî Yayın(dergi), Bosna, Şiir

“BOSNIA-THEMED POETRY IN TURKEY PUBLISHED IN JOURNALS BETWEEN 1992 and 1995”

Abstract

Periodicals, such as magazines and newspapers, are publications that are published regularly. They are essential sources for researchers and they provide a common means of reading. When it is intertwined with history, literature both keeps track and makes witness of time. Through these resources held, a panorama of the past can be observed. The war in Bosnia lasted more than three years with great suffering. The effects of the war were also felt in Turkey with a deep sorrow. The reflections of Turkish people’s regret can be seen in poetry. Each and every poem written left a mark in the conscience and memory of Turkish people, and through literature and poetry a common bridge of solidarity between two peoples was established.

In this work, journals published in Turkey between 1992-1995 will be scanned within the available resources, and how and to what extent the war in Bosnia was reflected in poetry

¹ Bayburt Üniversitesi, kursadkara08@hotmail.com

will be examined, and general characteristics of Bosnia-themed poems will be explained through selected texts. Relationship between historical events and literature will be described.

Key Words: Turkish Literature, Periodicals (magazines), Bosnia, Poetry

Giriş

1992 yılında Sırp'ların başlattığı savaş, 1995 yılına kadar sürmüş ve büyük trajediler doğurmuştur. Bu savaş tarihi bir olay olmakla birlikte birçok alanda etkisini göstermiştir. Tarihi veriler tarihçilere bırakılarak bu çalışmada Türk edebiyatı sahasında şiir türündeki eserler üzerinde savaşın etkileri irdelenmeye çalışılacaktır. Ünlü edebiyat tarihçisi ve teorisyeni Lanson, edebiyatı toplumun yansıması olarak düşünür. Lanson, edebiyat tarihinin, edebiyat-hayat arasındaki bağlantıya da vurgu yaptığını söyler. Bu yargıdan hareketle şairler, yaşadıkları ruh iklimi itibarıyla kolektif kimliğin temsilini üstlenirler. Herkesin hissedip de anlatamadıklarını onlar dile getirirler ve halkın “işte bu” diye kendisini içinde bulduğu hissiyatı ortaya koyarlar. (Bostancı, 2007: 18) Dergilerde şiirleri yayınlanan şairler, bizlere o dönemlerde ekran başında hissedip de anlatamadığımız hisleri anlatarak farklı bir coğrafyada meydana gelen acıya tercüman olmuşlardır. Coğrafyalarımız farklı olsa da aynı kültür havzası içinde olduğumuzu hatırlatırcasına şiirlerini yazmıştır.

Dergilerin 1992-1995 yılları aralığındaki sayılarında, yüze yakın Bosna temalı şiir tespit edilmiştir. Bu şiirlerin varlığı Türk edebiyatının o dönemin şahitliğini yaptığını göstermektedir. Elde edilen şiirlerde Bosna savaşındaki süreç aktarılmaya çalışılmıştır. Bosna teması yoğunlukla “acı”, “hüzün”, “Bosna için yapılan temenniler” “umutsuzluk” “vefasızlık”, “çaresizlik” bağlamında ele alınmıştır. Ancak savaşın edebiyata kaynak olması ve nitelikli bir savaş edebiyatının meydana gelmesi, insanların savaşa verdikleri ‘değerden’ dolayı zor olmaktadır. Şöyle ki insanlar, tarih içerisinde savaş karşısında tarafsız olamamışlar, hadise daha ziyade var olma-yok olma meselesi şeklinde cereyan etmiştir. Bu duygusal konumlanma, malzemeyi öne çıkarmış, estetik anlatım biçimini, arkada bırakmıştır.(Coşkun, 2010:4)

İncelenen dergilerin birçoğu Türkiye’de bugün bile takip edilen ulusal nitelikte dergilerdir. Örneğin: Türk Edebiyatı, Yedi İklim, Milli Folklor, İslami Edebiyat, Sızıntı, İcmal, Türk Yurdu vb. Bunun yanı sıra ulusal hüviyette olmayan ama yayıncıları tarafından posta yolu ile her bölgeye ulaştırılabilen dergiler de incelenmiştir: Çınar, Gençlik, Mürşid, Seda, Ağla Çınarım Ağla, Sabır, Palandöken, Ümit, Bizim vb. Üzerinde çalışılan dergilerdeki şiirlerin niceliğinden daha çok niteliği üzerinde duracağız. Bunların isimlerinin hepsini burada

saymak ve şiirlerin bütününden bahsetmek bildirinin hacmini genişleteceğinden tümevarım yöntemiyle çıkarımlarda bulunulacaktır.

Tespit edilen şiirlere başlıklarından yola çıkarak bakacak olursak Bosna temasının hangi detaylarla işlendiğini görebiliriz: Yusuf Hadi Özgün, “Bosna ve Ben” adlı şiirinde “ve” bağlacıyla adeta Bosna’ya kendini bağlamış, Bosna ile eş değer öge olmuştur. “Bosnalı Güzeller”, “Bosnalı Asker”, “Bosnalı Annem” şiirleri, Türkiye’deki her bir güzelin, askerin, annenin gönül teline dokunarak Bosna acısını toplumun birçok katmanına nüfus ettirmiştir. “Bosnalı Çocukların Türküsü” , “Şu Dağın Ardında Bosnalı Çocuk” şiirleri savaşlarda en çok mağdur olan çocukların, acılarını ve savaşdaki durumlarını gözler önüne sermiştir. Savaşta verilen destansı mücadeleye karşılık “Bosna Hersek Destanı” yazılmıştır. Ayrıca Âşık Hasan hissettiği acıyı, “Bosna Dramı” adlı şiirinde, Mehmet Çınarlı, içimizdeki yarayı “Bosna Yarası” adlı şiirinde dile getirmiştir. Hissedilen acılar mısra mısra yüreklere nakşedilmiştir.

Türkülerin kahreder beni

Anarım iki hecelik adını

Bilsen...

Nasıl erir içim

.....

Hissederim acını

Kararır gözümde dünya

Yüklenir ahın kalbimi

Kaldıramam ...

Lokma aşmaz boğazımdan

Düşünürüm

Sayıklarım uykumda adını

Bosna

.....(Bütün, 1993: 45)

Şiirlerin genelini bu bağlamda incelediğimizde “Bosna Teması” en ince detaylara kadar şiirleştirilmiştir.

Saraybosna yanar bağrım kavrulur

Korların üstüne karlar savrulur

Çınarlar fidanlar dallar devrilir

Akan gözyaşımın arlanıyorum

Feryad kâr etmiyor darlanıyorum (Akarsu, 1993: 15)

Bosna Savaşı'nın acısının, adeta savaşa yakılan bir ağıt olarak Türk şiirine taşındığına şahit oluruz. (Coşkun, 2010:4) Ağıt sözcüğü, ağlamak, “ağmak” fiili ile ilişkilendirildiğinde acı, feryat, ağlaşma ve haykırıların yükselmesi anlamına gelir. (Aslan, 2008:155) Acısının ağıtını yakan şairlerin şiirleri, dergilerde yerini alıyor, okuyan herkesin acısının iniltisi belirliyordu. Sızılarımızın bin yıllık olduğu özellikle vurgulanarak duygu bağımızın tarihi yönü de belirtilmek isteniyor, Balkan tarihinin acı yönü de hatırlatılıyordu.

Balkanlar'dan koparılmış gülümü
Kınarım ahh; mezar gibi sessizim
Leyla bir aldaniş Batı ufkundan
Kanarım ahh; çöller kadar ıssızım
Boğar beni bu Leyla'nın düğümü
Depreşir kalbimde bin yıllık sızım
Çaresizim, kararsızım, yalnızım
Sanki ölesiye ihtiyarım, oyy
Bu benim en kanlı intiharım, oyy (Genç, 1992: 20-21)

Şiir, varlığın ve varoluşun sesidir. Eğer şiir, en derin metafizik kaygıları olduğu kadar en güncel politik istekleri de dile getirebiliyorsa, bu; hem toplumsal etkinliğimize hem de tinsel beklentilerimize ait oluşundandır. (Oktay, 2008: 13) Şair içini çektiğçe Bosna'da var olan acıyı duyar ve yazdığı “Kefaret” adlı şiirle bütün acılara, yaşanmışlara bir bedel olarak sunar. Her bir dize haykırışın, sıkıntıların adıdır. Yazılan şiirler adeta çaresizliğe bir kefarettir olmuştur.

Bir yarayım ben asla onulmaz
Ara sıra insanların – siz insanların
Meclisine sokulmaya çalışan
Buz tutan soluğum
İçimin üşüyen yanlarını
Resmetmekte zorlanmakta.
Gülümseyen her çocuğun
Kesik kollarını.
Hatta öncesini bilmemesi
Kefaretidir yüzümden silinmeyen zulmün. (Atlansoy, 1993:7)

Bazı şiirler, bazı şarkılar çoğu zaman bilinçsiz, derin bir ortak duygusallığı ifade edebilirler ve ona bazen törenlerde ya da ortak gösterilerde, bazen köklerinde gerçekten tarihsel olayların bulunduğu ‘düşünce akımları’nda veya ‘düşünce hareketleri’nde kendini ifade etme olanağı verirler. Edebiyat, ruhların çok derinliklerinde bazı ilk örnek imajları yeniden canlandırdığı için, ortak şuuraltının olasılıklarını güncelleştirir ve onlara bir dinamizm verir. (Michaud, 2004:66) Savaş boyunca, Türkiye’de yaşayan insanlar okudukları şiirlerin etkisiyle kilometrelerce uzaktaki acıları hissetmeye çalışmıştır. Kalabalıklara seslerini duyurmaya çalışan şairler, çağın çaresizliğini acizlik içinde karanlıklara haykırmışlardır.

Açıldı kapandı kanatları
Çırpındı darağacında ufkun
Yaralı bir kuş gibi akşam.
Islak sabahlara yürüdü bulutlar
Büyüdü başım,
Gölgesine sığındım da saçlarımın
Ağladım.

Kalbimdi, kanamıştı.
Ve rüzgârlı gecenin ortasına
Sımsıcak düştü buzdan heykeli acımın
Şehrin iniltili yorgun bedenine
Damar damar kasıldı sokaklar,
Ürkmüş bir sessizliğe yayıldı renkleri
Bütün çiçeklerin.
Yerden göğe bir göğüs
Upuzun uyudum.

İçimde uğultusu akıl almaz kalabalıkların. (Budak, 1992:33)

Şiirin bilim ve felsefeden daha çok insani bir faaliyet olduğunu belirtir Heidegger. Şiirsel edimler dünyaya nevi şahsına mahsus açılımlar getirir. Şiirsel edimler, insanın dünyadaki duruşunu değiştirir. (Poyraz, 2007:149) Şiirin insani bir faaliyet oluşu, Bosna temalı şiirlerle yaşanan acıları şairlerin Türkiye gündemine getirmesiyle ispatlanmıştır. Yaşanan acılar başka yüreklere taşınmış, verilen mücadele destanlaşmış, ortak bir tarihimiz olduğu dile getirilerek derin bağlar kurulmaya çalışılmıştır.

Savaş döneminde Bosna'ya yapılan haksız uygulamalar büyük adaletsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Çift taraflı uygulanan yaptırımlar daha çok Bosna aleyhine gelişmiş ve bu durum büyük sıkıntılar doğurmuştur. Bu haksızlığa karşı şairler Bosna'nın safında kendilerini konuşlandırmıştır.

Bir yanım Bosna – Hersek,
Bir yanım Karabağ'dır
Umut önümde sırat,
Umut önümde dağdır. (Subaşı, 1993:18)

Aliya İzzetbegoviç, 1994 Eylül'ünde Birleşmiş Milletler Genel Kurul Toplantısında Bosna'yı şu cümlelerle tanımlar: Bosna olarak adlandırdığımız şey, yalnızca Balkanlar'da bir toprak parçası değildir. Çoğumuz için Bosna sadece vatan değildir, Bosna bir ideolojidir. Farklı din, millet, farklı kültür ve geleneklere ait insanların beraber yaşayabilme inancıdır, der. (Trnka, 2008: 47) Bu tanım Türk edebiyatında da anlam kazanmıştır. Şairler Bosna'yı özgürlüğün ideolojisi yapmış, özgürlük Bosna üzerinden yeniden tanımlanmıştır.

Biz yani Boşnak bakışlı çocuklar
Rüyalar görürüz cennete dair
Ruhumuzda karanfiller açar
Karanfil bahçesidir Bosna'mız (Akar, 1993: 25)

Savaşın en acı taraflarından bir tanesi de vefasızlıktır. O dönem Bosna'ya gereken yardım yapılamamıştır. Aliya Dedo'nun savaş döneminde söylediği “Düşmanlarımız burada! Dostlarımız nerede?” feryadı vefasızlığı gözler önüne sermektedir. Bu vefasızlığı dizelerine taşıyan şair, bir şehidin diliyle duygularını dile getirmiş ve bir Boşnak'ın, bütün dünyaya inat, yaşama sevincini bizlerle paylaşmıştır.

Yıkıldım sıcacık kanım üstüne
İsterim ki, Bosna'nın gülleri
Damlasın yüzüme, bu
Umutsuzluk değil hüznün
Ellerinizi aradım
Yoktunuz
İşte toprağa koyuyorum canımı
Bütün dünyaya inat gülümsüyorum (Göçer, 1992:23)

Vefasızlık başka bir şiirde daha acı bir lisanla anlatılmaktadır. Bosna'ya yağan yağmurların halini gören şairimiz yağmurların tercümanı olup hislerini dile getirir.

Yağmurlar yağıp yağıp geri döndüler
Sığınacak bir yer aradılar yeryüzünde,
evlerin çatılarını, elbiselerini, suratımı,
el değmedik, en görülmedik mağaraları
suların ıslatamadığı karanlıkları yokladılar
kimseler açmadı onlara kapılarını
yağmurlar yağıp yağıp geri döndüler (Uysal, 1992:12)

Bu sessizlik, açılmayan kapılar, suların ıslatamadığı karanlıklar, yeryüzünde bulunamayan yerler sonuçta bir dramı ortaya koyuyordu.

Dili bağlanmış çocuklara gül yetmez
Kurumuş gözyaşlarına sabır,
Çatlamış ayaklarına acımak,
Sırtına yapışmış karnına dua...
Ellerinden alınan oyuncakları değil barış
Geri gelmeyecek peri masalı... (Ünlü, 1992: 37)

Bu vefasızlık içinde vatani için şehit olmuş Bosnalılar da unutulmamış, Ali Göçerin dizeleriyle anılmıştır. Her şehit savaşın gerçek tanığıdır. Onların verdikleri mücadele adeta resmedilmiştir. Bosna için yapılan fedakârlığın zirve noktasına ulaşılmış ve canlar birer birer toprağa düşmüştür.

Bosna'nın dağları dumandır, kardır.
Mü'minin sükûtu sade vakardır.
Orda Osmanlı'nın kokusu vardır
Yüksekte olmalı iman yüksekte!
Her şehit bir tohum, Bosna Hersek'te (Çelen, 1993: 21)

Bosna'daki feryadı bizlere duyurmaya çalışan Âşık Türki karşılık verilmeyen çılgınlıkların şiirini yazar. Sabrı tavsiye eder, bir gün Bosna'ya kavuşacağımızı söyler. Âşığımız aslında o dönemde farkında olmadan bir vazifeyi de yapmış olur. Yazdığı şiir, bizim gönüllerimizden başka gönüllere ulaşan bir yol olur. Bugün burada bulunmamız gönül köprülerinin işe yaradığını göstermektedir.

Ađlama güzel kız yarını bekle
Evlad-ı fatihan devrini bekle
Çok çağlar değişir sabır ekmekle
Yine ulaşırsız Bosna'ya burdan
Serden geçeriz de geçmeyiz yardan (Türki, 1992:38)

Dramı anlatan şiirlerin yanı sıra geleceğe dair ümitli olmamızı dile getiren şiirler de yazılır. Bunlar âdete zafere götüren birer reçetedir. Yapılacak ilk iş tarihin derinliklerden alınacak güç, bugüne taşınmalıdır. Tarihi değerlerimizi zafer adına hatırlama vaktidir. İbrahimler hatırlanarak mücadeleyi İbrahim'ce sürdüren “Bilge Kral”ın yaptıkları, mücadelesi haykırılmalıdır. Gelecek nesillerin önüne aynı idealin fertleri olduğumuz en açık bir şekilde konmalıdır.

Nemrut bakışlar keser yolumuzu
Ölüm-kalıma yürür talihimiz
Tut ki binlerce
nemruda
karşı
biz
yapa-
yalnız
birer
İbrahimiz (Şimşek, 1993:11)

Bütün sonlar gibi Bosna'nın da sonunun hayırlı olması adına dillerde tek bir ses duyulur. En umutsuz anlarda dua büyük bir ibadet olur. Yazılan şiirler dua makamındadır artık. Yapılan dirilişe destek olma adına, kendi adına, bütün şairler adına, bütün şehitler adına, yıkılamayan güzellikler adına, Bosnalılar adına “Son Dua” adlı şiirle duayı şair Yüksel Peker yapar:

yeter!
demek vakti gelip geçmişse çoktan
şöyle bir silkinip yürüsek altmışmilyon
Endülüslle yaşamış
Endülüsü yaşayan
Son Boşnak düşmeden toprağa (Peker, 1993:19)

Sonuç olarak; savaş yıllarında Türk edebiyatı reflekslerini hayattan yana koymuştur ve acılara karşı duyarsız kalmamıştır. Ortaya çıkan eseler halklar arasında ortak bir duygu yoğunluğunu yansıtmaktadır. Edebi eserlerimiz incelendikçe kara sınırı olmayan milletlerin gönül sınırları gün yüzüne çıkmış olacaktır.

KAYNAKÇA:

- AKAR, Ali (1993), “Bakışlı Çocuklar”, Türk Edebiyatı Dergisi, Şubat 1993, S.232, s. 25.
- AKARSU, Kamil (1993), “Bosna Bosna”, Çınar Gençlik Dergisi, Temmuz 1993, S. 26, s.15.
- ASLAN, Ensar (2008), Türk Halk Edebiyatı, Ankara, Maya Akademi Yayınları, s. 155.
- ATLANSOY, Hüseyin (1993), “Kefaret”, Yedi İklim Dergisi, Şubat 1993, S.35, s.7.
- BOSTANCI, Naci (2007), “Mehmet Akif Ersoy’u Bilmek Anlamak” 70 Yıl Sonra Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni, Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, s.18.
- BUDAK, Ali (1992), “Akşamdan Sabaha Örsünde Zamanın”, Türk Edebiyatı Dergisi, Kasım 1992, S.229, s.33.
- BÜTÜN, Zeynep (1993), “Bosna’yı Yaşarım Düşümde”, Bizim Dergâh Dergisi, Ocak 1993, S.57, s.45.
- COŞKUN, Sezai (2010), “ Savaş-Edebiyat İlişkisi Bağlamında Bosna Savaşı’nın Türk Şiirine Yansıması”, International Symposium on Sustainable Development, International Burch University, (Sunumu Yapılmış Bildiri), Haziran 2010, s.4.
- ÇELEN, Ahmet(1993), “Bosna-Hersek Destanı”, Tepe Edebiyat Dergisi, Ocak 1993, S.24, s.21.
- GENÇ, Nurullah (1992), “Bosna- Hersek Ağdı”, Sabır Dergisi, Eylül 1992, S.3, s:20-21.
- GÖÇER, Ali (1992), “Kuşlar Çıglık Attı Ağaçlar Ürperdi Vurdular Balkan Kızını”, Yedi İklim Dergisi, Eylül 1992, S.30, s.23.
- MİCHAUD, Guym (2004), “Bir Disiplin Olarak Edebiyat Sosyolojisinin Kurulması”, Edebiyat Gönül Kürede, Edebiyat Sosyolojisi, Ankara, Hece Yayınları, s.66.
- OKTAY, Ahmet (2008), İmkânsız Poetika, İstanbul, İthaki Yayınları, s.13.
- PEKER, Yüksel (1993), “Son Dua”, Yedi İklim Dergisi, Mayıs 1993, S.38, s.19.
- POYRAZ, Hakan (2007), “Model ve Teklif”, Mehmet Akif, Türkiye’de Modernleşme ve Gençlik Bilgi Şöleni, Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Araştırmaları Yayınları, s.149.
- SUBAŞI, M. İlyas (1993), “Hüzün Coğrafyası”, Türk Edebiyatı Dergisi, Mart 1993, S.233, s.18.

TACETTİN, Şimşek (1993),“Kan Ektim Küllerine”, Palandöken Dergisi, Mart 1993,S.4, s.11.
TRNKA, Kasım (2010), “Aliya İzzetbegoviç: Bosna Hersek’in Devlet Olma Mücadelesi”,
Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu, 2010, Bağcılar Belediyesi Yayınları, s.47.
TÜRKİ Âşık (1992), “Çılgınlık Yarım Kaldı”, Milli Folklor Dergisi, Kış 1992, S.16, s,38.
UYSAL, Ali (1992), “Yağmurlara Dair Söz”, Yedi İklim Dergisi, Aralık 1992, S.33, s. 12.
ÜNLÜ, Özcan (1992), “Bosna’da Dram”, Türk Edebiyatı Dergisi, Kasım 1992, S.229, s. 37.